

Наталія Єфремова,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії
держави і права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Дмитро Півень,
аспірант кафедри історії держави і права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

<https://doi.org/10.37374/2019-35-17>

УДК 348.01/07

Особливості створення кафедри церковного права в Новоросійському імператорському університеті

З початком ХХІ ст. в університе-
тах України та деяких інших країн
почали з'являтися кафедри теології і
церковного права. Не в останню чер-
гу це було пов'язано з переосмислен-
ням значення проблематики церков-
ного права для правової системи
України, а також з важливістю від-
родження традицій вітчизняної юри-
дичної школи, що поєднують у сис-
темі юриспруденції світське і церко-

вне право [1, с. 78]. Для розуміння
правової реальності в нашій державі
історія розвитку науки церковного
права має велике значення. Його
об'єктивне вивчення здатне збагати-
ти, як галузеві науки, так і загальну
теорію права. Отже, звернення до
історії становлення та розвитку «Це-
рковного права», як дисципліни і
науки в стінах Новоросійського ім-
ператорського університету, вбача-

ється нами важливою складовою для розуміння еволюції юридичної освіти в Україні.

Системний аналіз останніх досліджень і публікацій профільного характеру дозволяє показати, що окремі наукові розвідки з історії започаткування та подальшого розвитку викладання Церковного права в Новоросійському імператорському університеті здійснювали ще дослідники XIX ст., які були безпосередніми свідками тих подій. Але фрагментарний характер цих розвідок та штучне вилучення їхніх досліджень з наукового обігу в радянські часи, об'єктивно ускладнюють розуміння історії становлення церковного права, як науки і навчальної дисципліни на Півдні України. Інтерес до цієї проблематики значно посилювався наприкінці XX ст., внаслідок чого вітчизняними дослідниками було проведено низку досліджень, що стали важливим, але не повним доробком з цієї проблематики. В контекстуалізації чого можна навести наукові праці І. А. Бальжик, Н. В. Єфремової, Н. М. Діанової, В. В. Левченка, Г. П. Бахчиванжи та інших вітчизняних дослідників, які виявили важливі факти з історії юридичної освіти в Одесі.

Метою статті є вирішення завдання, на основі аналізу спеціальної літератури та архівних документів, встановити та уточнити факти з історії створення та діяльності кафедри церковного права при Новоросійському імператорському університеті.

Необхідно наголосити на тому, що як самостійна наука Церковне право в Європі продовжило своє існування та оформлення в часи Середньовіччя, але в українських землях, як і всі юридичні науки, вона оформилась набагато пізніше – на рубежі XVIII-XIX ст. Нажаль, у ті часи Україна не була незалежною державою, а її території входили до складу різних імперій. Приблизно з 1808 року, на українських теренах під владою Російської імперії було започатковано реформування духовних шкіл [2, с. 74]. Між іншим, за мету було

поставлено задачу проведення систематизації й збирання джерел церковного права. Однак, викладання й вивчення церковних законів у цей період носили переважно прикладний характер, без здійснення ґрунтовних наукових узагальнень.

Наукове осмислення Церковного (канонічного) права в Російській імперії почалося в той момент, коли там власне формувалися основні ознаки правової системи. Своєю чергою, це змушувало звертатися до зарубіжного досвіду, шукати оптимальні шляхи поєднання сформованої традиції, з розвитком юридизації суспільних відносин. Можливо припустити, що на активізацію розвитку церковного права, як навчальної дисципліни, так і науки, – у цілому вплинув процес систематизації права Російської імперії. І хоча процес зведення законів держави не торкнувся систематизації церковного права, він показав реальність існуючої проблеми [3, с. 19].

1835 рік став важливим у визначенні місця церковного (канонічного) права, як науки в Російській імперії. Саме тоді, університетським статутом було впроваджено викладання цієї дисципліни на юридичних факультетах. У ті часи, її викладання носило переважно богословський характер, що істотно ускладнювало інтеграцію церковного права до системи юридичних наук, але саме тоді з'явилися і перші спроби переглянути методику викладання даного курсу в навчальних закладах імперії [1, с. 74].

Згідно статуту 1835 року, викладання церковного права було запроваджено в університетах, але тільки для студентів-юристів православного віросповідання. Перше систематичне викладання цього курсу, без історичного нарису, здійснив кафедральний протоієрей Києво-Софіївського собору, заслужений ординарний професор університету Св. Володимира Іван Михайлович Скворцов (1795–1863 рр.) [4, с.41-43] у праці «Записки по церковному законоведенью» (1848 р.) [5]. У 60-х роках XIX ст. Святіший Синод доручив переробити

цю працю на посібник для всіх вищих навчальних закладів держави [6, с. 278]. Водночас, правління Київської Духовної Академії було доручено розробити навчальну програму для викладання історії Православної церкви та її законодавства в світських університетах та вищих навчальних закладах [6, с. 278]. Отже, з часом, ця праця почала використовуватись і в навчальних закладах Одеси. В цілому ж, вивчення церковних законів, як самостійної дисципліни, було запроваджено і в духовних академіях, і в семінаріях, – згідно з Визначенням Святішого Синоду від 10 травня 1840 р.

У процесі подальшого реформування освітньої системи в Україні, попечитель Київського навчального округу вніс на раду університету Св. Володимира пропозицію від 19 листопада 1844 р. про відмежування церковного законодавства від кафедри богословських наук, з метою викладання його тільки студентам юридичного факультету [7, с. 119]. Це рішення автоматично стало своєрідним прецедентом і для інших навчальних закладів в Наддніпрянській Україні.

Ми припускаємо, що за цією подією уважно слідкували і в Одесі, де ректором Херсонської (Одеської) духовної семінарії (з 20 червня 1841 року по 1845 рік. – Н. Є.) був талановитий богослов – Никодим (Микита Іванович Казанцев). В Одесі він опинився власне через його протистояння реформі духовної освіти в імперії. В 30-х роках XIX ст., будучи архімандритом і ректором Вятської духовної семінарії, він залучався оберпрокурором Святішого Синоду, графом М.О. Протасовим, до підготовки проекту нового уставу духовних семінарій в дусі секулярного реформування. Однак, погляди архімандрита не збігались з планами оберпрокурора, що і призвело до переведення Микити Івановича в Одесу.

Гострота цієї полеміки не зникла і потім. Гучні дискусії подовжились і в 60-х роках XIX ст. Так, на початку 1860-х рр., з ініціативи М. І. Пирого-

ва, в суспільстві обговорювалась доцільність обов'язкового викладання богослов'я у світських вищих навчальних закладах. Він був переконаний в тому, що воно не приносить ніякої користі студентам і рекомендував відмовитись від викладання богослов'я в університетах, які не мають богословського факультету, як допоміжної дисципліни. Також М. І. Пирогов пропонував замінити цю дисципліну на церковну історію та закріпити її викладання виключно на історико-філологічних факультетах. Для юридичних факультетів він пропонував лишити виключно канонічне право [8, с. 165]. Однак, ці погляди не співпадали з думкою вищого духовенства Російської імперії другої половини XIX ст., яке прагнуло захистити інтереси і права Православної церкви в імперії. Тож його радикальні пропозиції були проігноровані [9, с. 280-281].

До 1863 року, в багатьох університетах Російської імперії для викладання богословських наук існувала єдина кафедра, але з прийняттям нового загально-університетського Статуту в червні 1863 року, при університетах мали бути засновані ще дві кафедри – церковної історії, що мала увійти до складу історико-філологічного факультету, та церковного законодавства, яка передбачалась на юридичних факультетах [10, с. 26-27]. Проте, їх відкриття відкладалось ще на кілька років, оскільки фінансування цих кафедр за новим статутом передбачалося, лише починаючи з 1867 року.

Отже, на час відкриття Новоросійського університету в 1865 році, там фактично діяла тільки одна кафедра – богослов'я, яка не входила до жодного з факультетів, бо сама дисципліна Богослов'я була обов'язковою для студентів усіх факультетів. Тож студенти юридичного факультети її також вивчали. Робота кафедр церковної історії і церковного законодавства активізувалась в Новоросійському університеті трохи пізніше, завдяки зусиллям професор-

сько-викладацького складу цих кафедр. Їхня діяльність стала значним внеском у розвиток богословських дисциплін на Півдні України. Всі вони брали активну участь як в університетському, так і в суспільному житті міста. Їхні проповіді та лекції збирали велику кількість слухачів, що свідчило про популярність цих вчених.

Між 1866-1867 роками, на юридичному факультеті Ново-російського університету було засновано кафедру церковного права, яку слід розглядати як похідну від кафедри Богослов'я. Стосовно її заснування збереглося не багато інформації. Одеська дослідниця І. Бальжик зазначила, що на юридичному факультеті було підготовано лист № 4, надісланий до Ради Новоросійського Університету від 14 лютого 1866 р., в якому говориться: «Имея в виду, что Устав 1863 года, вводя для преподавания Церковного Законоведения особую самостоятельную кафедру, не содержит никаких особых постановлений относительно порядка ее замещения, что хотя до Устава 1863 г. особой кафедры Церковного Законоведения на юридическом факультете не полагалось, но тем не менее Церковное Законоведение было предметом факультетского преподавания и составляло один из необходимых для приобретения первой ученой степени предметов Факультетского испытания. Факультет имеет честь представить свое соображение Совету Университета, покорнейше прося Совет выйти к г. Министру Народного Просвещения с просьбой о поставлении Факультета в известность о началах, которые по сему вопросу принимаются прочими Университетами в руководство и Министерством Народного Просвещения признанные за правильные и целесообразные» [1, с. 75].

Обґрунтування про доцільність створення кафедри і вимоги, пропонувані до викладачів церковного права було викладено і у листі № 52 Ради Міністра Народної Освіти від 17.01.1873 р. Там зазначалось, що:

«Относительно кафедры церковного законоведения: Церковное законоведение, по существу своему, прежде всего, есть наука юридическая, для разработки и изложения которой необходимо такое же отношение к ее материалам, какое усвоено вообще к разработке и изложению наук юридических. Для приведения материалов церковного законоведения к научному юридическому значению необходимы юридические приемы, юридический способ доказательств, юридический метод изложения. Но находясь по существу своему в ряду наук юридических, церковное законоведение в то же время стоит в связи с наукою богословскою, и при разработке и изложении ею должны быть принимаемы в основание догматы вероучения и истины нравоучения православной церкви. По сему преподаватель церковного права должен быть юрист, получивший общее юридическое образование, но обладающий вместе с тем достаточными для науки церковного законоведения познаниями в богословской науке, и приобретший специальные ученые степени по юридическому факультету. Что касается степени познания в богословской науке, то преподавателю необходимо знать те пункты православного вероучения и нравоучения, которые соприкасаются с предметами церковного законоведения и знать настолько, чтобы понимать догматическое и нравственное значение этих пунктов, быть в состоянии отличать догматы вероучения и истины нравоучения от юридических положений и не смешивать право с верою и нравственностью. Наконец условия требуемые от лиц, желающих занять кафедру церковного законоведения, должны быть приравнены к требованиям, изложенным в университетском уставе относительно преподавателей по всем другим кафедрам» [11]. Наведений фрагмент документу було покладено до загальної концепції створення кафедри церковного права Новоросійського Університету. Її першим завідува-

чем став екстра ординарний професор Новоросійського Імператорського Університету Олексій Степанович Павлов, переведений з Казанського університету.

Педагогічна діяльність професорів Новоросійського університету складалась з читання лекцій, ведення практичних занять та прийому екзаменів, про що свідчать архівні матеріали та низка офіційних видань: «Обозрение преподавания наук в Новоросийском университете», «Протоколы заседаний совета Новоросийского университета», «Отчеты Императорского Новоросийского университета». В той же час, кожен з професорів мав свою науково-педагогічну індивідуальність.

Професори, які працювали на кафедрі церковного законодавства в Новоросійському університеті, мали вищу духовну освіту, але не всі вони були священнослужителями. Наприклад, М. Красносельцев, П. Доброклонський, О. Павлов, О. Алмазов взагалі мали статус світських викладачів. Правом здійснювати церковну службу та бути настоятелями університетської церкви наділялись лише особи, які приймали сан священника [12, с. 53]. Так, наприклад, настоятелями церкви св. Олександра Невського при Новоросійському імператорському університеті були такі викладачі:

- з 8.05 1865-1873 рр. ординарний професор богослов'я, церковної історії та церковного права Михайло Карпович Павловський [13, с. 22];

- з 1873-1888 рр. Олександр Михайлович Кудрявцев [14, с. 254], який 1880 р. був затверджений в званні професора богослов'я;

- з листопада 1888-1903 рр. професор богослов'я Василь Миронович Войтковський [13, с. 31];

- з 1903-1920 рр. професор богослов'я Олександр Михайлович Клітін [15].

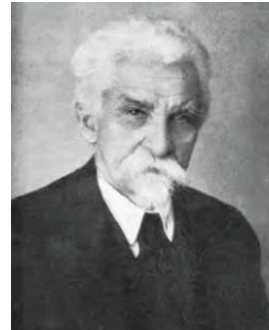
Торкаючись питання створення кафедри церковного права при університетах Російської імперії, вчені і чиновники стикались і з проблемами в галузі теорії права. Університетський статут 1863 р. відкрив нові можливості для розвитку Церковного права, як науки і навчальної дисципліни в Російській імперії. На юридичних факультетах світських університетів відкривались спеціальні кафедри, а викладання намагались переводити з богословської в юридичну площину, що визначило появу фундаментальних досліджень з питань теорії церковного права. Нагальною необхідністю в цей момент стає підготовка наукових кадрів у даній галузі, здатних досліджувати церковно-юридичні явища не тільки з богословської або історичної, але головним чином з юридичної точки зору. І такі учені незабаром з'явилися. Згадаємо лише деякі найвідоміші імена професорів церковного права, які працювали в Імператорському Новоросійському університеті, це: О. С. Павлов, О. М. Кудрявцев, О. І. Алмазов, О. П. Доброклонський, О. І. Покровський та ін.

О. С. Павлов

О. И. Алмазов

О.П. Доброклонський

У кожного зі згаданих нами професорів-богословів був свій індивідуальний стиль викладення навчального матеріалу. Науковці з високим рівнем підготовки, вони мали персональну громадську позицію та активно займалися публіцистичною діяльністю, присвячуючи свої роботи різним сферам релігійної та громадської діяльності. Працюючи над проблемами релігієзнавства та канонічного права, вони ніколи не усувалися від проблем суспільства.

Також доцільно нагадати, що в період з 1905-1917 роки, в науці «Церковне право» йшла боротьба двох напрямів. Представники старого напрямку (І. С. Бердников, П. А. Лашкар'єв, М. Є. Красножон та інші) присвячували свої роботи новим проблемам (співвідношення церкви і держави, свобода совісті та ін.). У цілому, вони відстоювали традиційну для церковного права точку зору про необхідність збереження основних державних підвалин, у тому числі по відношенню до церкви. Дослідники нового напрямку, наприклад, – Н. А. Заозерський, Є. Н. Темниковський та інші, вивчали церковне законодавство зарубіжних країн та боролися за відносну незалежність церкви від держави через скликання Помісного собору Російської Православної церкви, що неминуче повинно було спричинити серйозні зміни в церковному праві Російської імперії.

Але з встановленням влади більшовиків, розпочався процес варварських реформ з розбудови «Нового світу». Отже Церковне право, як і інші споріднені науки, було оголошено «псевдонаукою» та заборонено. Нова влада запропонувала професорам О. П. Доброклонському і П. Є. Казанському подати заяву про перехід на службу трудовому народові. Професор О. М. Клітін відмовився від цієї пропозиції та до останнього боровся за збереження церкви при університеті. Така активна позиція богослова не лиши-

лась не поміченою. Після арешту у 1920 р. в Одесі, його доля лишається невідомою. Того ж року було зачищено і сам Новоросійський університет.

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що на відміну від більшості держав Європи, в Російській імперії церковне (канонічне) право, як наука, сформувалася набагато пізніше. Наукове осмислення цієї галузі права там розпочалося в умовах підготовки та запровадження великих буржуазних реформ, коли вчені і політики були змушені шукати нові шляхи для визначення місця церковного права в правовій системі імперії. З огляду на низку особливостей, вони запропонували власну теорію, що не мала аналогів у католицькому і протестантському світі. Згідно неї церковне право було віднесено до публічного права. Отже, за сформованою в Російській імперії традицією канонічне (церковне) право включало в себе, як церковні канони, так і державне законодавство у справах церкви [16, с. 30]. Його вивчення впроваджувалось до навчальних програм юридичних факультетів університетів, духовних академій і семінарій Російської імперії.

Важливе значення для започаткування в Одесі викладання дисципліни «Церковного права», безсумнівно, мали вагомі напрацювання Київської Духовної академії (далі – КДА). Там, з пропозиції ректора Академії та згідно постанови Конференції від 1 лютого 1837 року, до навчальної програми закладу було введено нову дисципліну «Церковне право». Отже, створений прецедент, схвалений з часом в Санкт-Петербурзі, разом з розробленою в КДА програмою та навчальними матеріалами, створили сприятливу базу для подальшого розвитку цієї дисципліни в Україні.

Вивчення нової дисципліни було запроваджено в університетах і в духовних навчальних закладах. Активізація її впровадження

здійснювалась згідно з Визначенням Святішого Синоду від 10 травня 1840 р., тобто ще до появи Новоросійського університету. Тому цей заклад не може вважатися першим в Одесі, де було започатковано вивчення дисципліни «Церковне право». Отже, до появи університету, окремі теми з цієї дисципліни викладались у Рішельєвському лицейному місті. Про цей факт свідчить автобіографія Порфирія Успенського, який 1831 року був призначений законовчителем до Одеського Рішельєвського лицейного, а в 1838 році – професором богослов'я, церковної історії та церковного права. В той же період часу окремі лекції з цієї дисципліни також почав читати Михайло Карпович Павловський – відомий богослов і науковець [12, с. 53-54]. Ми припускаємо, що ця дисципліна, з часом, з'явилась і в навчальних планах Херсонської (Одеської) духовної семінарії. І хоча більша частина її архіву була знищена, за логікою реконструкції подій «Церковне право» було обов'язковою дисципліною в Духовних семінаріях, академіях та на юридичних факультетах університетів імперії з другої половини XIX ст.

З відкриттям 1865 року Новоросійського імператорського університету в Одесі, самостійна кафедра богослов'я з першого дня почала забезпечувати потреби юридичного факультету щодо вивчення питань з

церковного права. Але відкриттю самостійної кафедри церковного права заважали конкретні обставини. Так, фінансування цих кафедр за новим Статутом передбачалося лише з 1867 року, не вистачало відповідних професорсько-педагогічних кадрів та навчальної літератури [17]. Це трохи загальмувало процес.

Вивчаючи навчальні програми Новоросійського університету початкового етапу, нами було встановлено, що Церковне право було предметом факультетського викладання і складало одну з позицій, необхідних для здобуття 1-го ученого ступеня [17]. Врешті-решт, між 1866 та 1867 роками, на юридичному факультеті було засновано кафедру канонічного права, яку слід розглядати як похідну від кафедри богослов'я і частково – наступницею науково-викладацьких традицій Рішельєвського лицейного і Херсонської духовної семінарії. І хоча з певних обставин кафедра розвивалась повільно, в її стінах працювало не мало фахівців, це: М. Павловський, О. М. Кудрявцев, О. І. Алмазов, О. П. Доброклонський, О. І. Покровський. Разом з іншими науковцями, вони здобули визнання сучасників і нащадків в різних країнах, а їхні праці стали потужним нарощуванням для подальшого розвитку Церковного права, як науки, так і навчальної дисципліни.

Список використаних джерел

1. Бальжик І. А. Церковне право у вітчизняній юриспруденції. *Актуальні проблеми держави та права* : зб. наук. пр. Одеса : Юрид. літ., 2004. Вип. 22. С. 73-79.
2. Бальжик І. А. Церковне право як юридична дисципліна у вітчизняній правовій традиції. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 48. С. 62-68.
3. Акчурина Н. В. Историческое направление в русском правоведении XIX века : автореф. дис. д-ра юрид. наук. : 12.00.01. Саратов, 2000. 324 с.
4. Губар К. А. «Церковное законоведение» І. М. Скворцова (до наукової біографії О. М. Гуляєва. Правові відносини: проблеми теорії і практики : IV Міжнар. наук.-практ. конф., 15 листоп. 2013 р., м. Київ : зб. наук. пр. К. : Ніка-Центр, 2013. с. 41-43.
5. Скворцов І. М. Записки по церковному законоведению. К., 1848. 266 с.

6. *Аскоценский В. И.* История Киевской Духовной академии, по преобразовании ее в 1819 году. СПб. : Типогр. Эдуарда Веймара, 1863. 290 с.
7. *Губар К. А.* Внесок Києво-Могилянської академії та Київської Духовної академії у вітчизняну юридичну освіту, науку і практику (1615–1920 рр.): дис. ..канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2015. 275 с.
8. *Діанова Н. Н.* Профессор Михаил Карпович Павловский (к 150-летию Одесского национального университета имени И. И. Мечникова). *Наддніпряньська Україна: історичні процеси, події, постаті.* 2014. Вип. 12. С. 159-168.
9. *Діанова Н. М.* Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.) : моногр. Одеса, Фенікс, 2012. 319 с.
10. *Маркевич А. И.* Двадцатипятилетие Императорского Новороссийского университета : историческая записка. Одесса : Эконом. тип., 1890. 734, ХС. С прил. «Академических записок». С.26-27.
11. *Державний архів* Одеської області. Ф. 45. Оп. 11. Од. зб. 25. Выписка из журнала Совета Министра Народного Просвещения от 17.01.1873 г. № 52
12. *Бахчиванжи Г. П.* Представники духовної освіти в структурі Новоросійського університету. *Вісник ОНУ.* Сер. : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. 2014. Т. 19, вип. 2. С.51-60.
13. *Стрельбицкий И.* Церковь Одесского института императора Николая I. Одесса, 1907. С. 22.
14. *Духовенство* Одессы 1794-1925 / Автор-составитель В. А. Михальченко. Одесса : издание музея «Христианская Одесса», 2012.
15. ДАОО. Ф. 45. Оп. 4. Спр. 1344. Арк. 81 зв. – 83.
16. *Дорская А. А.* Дискуссия о месте церковного права в правовой системе: сравнительный анализ зарубежных и российских доктрин XIX – начала XX в. *Вестник Российского университета дружбы народов.* Серия: Юридические науки, 2014. № 4. С. 25-32.
17. ДАОО. Ф. 45. Оп. 11. Спр. 25. О ходатайстве ф-в историко-филологического и юридического о замещении кафедр церковной истории и церковного законоведения магистрами духовных академий. Арк. 3.

Єфремова Н. В., Півень Д. О. Особливості створення кафедри церковного права в Новоросійському імператорському університеті

В статті вказується, що сьогодні в більшості університетів сучасної Європи, на юридичних факультетах церковне право викладається поряд з державним, цивільним, міжнародним правом та іншими юридичними дисциплінами.

На думку авторів, звернення до історії особливостей становлення та ролі церковного права, як навчальної дисципліни та науки в Україні, може проілюструвати сучасним українцям не тільки єдність освітніх традицій в Україні та Європі до 1917 року, а й сприяти оптимізації навчальних програм за європейським зразком та поширенню усвідомлення про велич української філософсько-правової думки XIX – початку XX ст. Крім того, матеріали таких досліджень можуть бути корисними не тільки для студентсько-викладацької аудиторії, а й для широкого загалу громадськості.

Ключові слова: церковне право, освітня реформа в XIX ст., кафедра церковного права, Новоросійський імператорський університет, Херсонська духовна семінарія.

Ефремова Н. В., Пивень Д. О. Особенности создания кафедры церковного права в Новороссийском императорском университете

В статье указывается, что сегодня в большинстве университетов современной Европы, на юридических факультетах церковное право излагается наряду с государственным, гражданским, международным правом и другими юридическими дисциплинами.

По мнению авторов, обращение к истории особенностей становления и роли церковного права, как учебной дисциплины и науки в Украине, может проиллюстрировать современным украинцам не только единство образовательных традиций в Украине и Европе до 1917 года, но и способствовать оптимизации учебных программ по европейскому образцу и распространению осознания величия украинской философско-правовой мысли XIX – начала XX в. Кроме того, материалы таких исследований могут быть полезными не только для студенческо-преподавательской аудитории, но и для широкой общественности.

Ключевые слова: церковное право, образовательная реформа в XIX в., кафедра церковного права, Новороссийский императорский университет, Херсонская духовная семинария.

Efremova N., Piven D. Features of the creation of the department of canon law at the Novorossiysk Imperial University

The article points out that at most universities in modern Europe, at law faculties, ecclesiastical law is presented along with state, civil, international law, and other legal disciplines. It is difficult to imagine a situation in which in the EU Member States contemporary jurists or public officials of these states would disagree with the statement that in their influence on the Romano-German legal system, the foundations of the canon have their unique meaning, no less than Roman law .

The history of the development of ecclesiastical law is of great importance for understanding the legal reality in our country. His objective study is capable of enriching both the field of science and the general theory of law. Therefore, turning to the history of the formation and development of "Church Law" as a discipline and science within the walls of the Novorossiysk Imperial University, we consider to be an important component for understanding the evolution of legal education in Ukraine.

However, in the context of a total reform of the curricula of Ukrainian universities, the teaching of the discipline "Church Law" remains a matter of debate with disappointing prospects. In this aspect, a paradoxical situation arises when, recognizing the miscalculations and crimes of Bolshevik reforms in higher legal education, modern education officials resort to similar experiments on the establishment of "necessary" and "unnecessary" disciplines and other totalitarian practices.

According to the authors, the appeal to the history of the peculiarities of the formation and role of church law, as a discipline and science in Ukraine, can illustrate to modern Ukrainians not only the unity of educational traditions in Ukraine and Europe until 1917, but also contribute to the optimization of curricula in the European model and distribution. awareness of the grandeur of Ukrainian philosophical and legal thought of XIX - early XX century. In addition, the materials of such research can be useful not only for the student-teaching audience, but also for the general public.

Key words: church law, educational reform in the 19th century, Department of Church Law, Novorossiysk Imperial University, Kherson Theological Seminary.